

#1 סדר סליחות – א-ל ארץ אפים אתה ובעל הרחמים נקראת...תעבר על פשע ותמחה אשם, כיום ויתיצב עמו שם.

#2 מחזור ליוה"כ - שמך מעולם עובר על פשע...תעבור על פשע לעם שבי פשע...

#3 מיכה פרק ז: יח - מי א-ל כְּמוֹךְ נִשְׂא עֹן וְעֵבֶר עַל פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נַחְלָתוֹ לֹא הִחְזִיק לְעַד אִפּוֹ כִּי חָפַץ חֶסֶד הוּא:

#4 מצודת דוד מיכה פרק ז - ועובר על פשע - ר"ל אינו עומד על הפשע להשיג בו לשלם עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראנה:

#5 שמות דבה (וילנא) פרשה כו - ויצעק משה אל ה' לאמר מהו לאמר אמר לפניו רבש"ע הודיעני אם הורגים אותי אם לאו אמר לו מה איכפת לך עבור לפני העם, מהו עבור א"ל עבור על דבריהם, ר' מאיר אומר מהו עבור אמר הוי דומה לי מה אני משלם טובה תחת רעה אף אתה הוי משלם טובה תחת רעה שנאמר (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע

#6 תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד ב - אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר +הושע יד+ שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך. הא עון מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול. איני? והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר +יחזקאל לג+ ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם (חיה) +מסורת הש"ס: [הוא]+ יחיה! - לא קשיא; כאן - מאהבה, כאן - מיראה.

#7 תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד א - אמר רבא: כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון - למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על רב פפא לשיולי ביה. חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו: צביתו ליה זוודתא. לסוף איתפת, הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמרו ליה: מאי חזית? אמר (ליה) +מסורת הש"ס: [להו]+: אין, הכי הוה. ואמר להו הקדוש ברוך הוא: הואיל ולא מוקים במיליה - לא תקומו בהדיה, שנאמר נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון - לעובר פשע. +מיכה ז+ לשארית נחלתו, אמר רבי אחא בר חנינא: אליה וקוץ בה; לשארית נחלתו - ולא לכל נחלתו, למי שמים עצמו כשירים.

#8 מהרש"א חידושי אגדות מסכת ראש השנה דף יז עמוד א - כל המעביר על מדותיו כו'. דריש ליה נמי משינוי לשון עובר במקום נושא דכתיב בתורה בפשע מיהו התלמוד שינה לשון הכתוב לפום הך דרשה שאמר מעבירין לו כל פשעיו במקום נושא עון ואפשר דנקט האי לישנא סירכיה דדרשה דלעיל דמעביר ראשון ראשון מפשעיו וק"ל:

#9 רש"י מסכת ראש השנה דף יז עמוד א - המעביר על מדותיו - שאינו מדקדק למדוד מדה למצערין אותו, ומניח מדותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצות (יומא לג, א) אין מעבירין על האוכלין (עירובין סד, ב) - מעבירין לו על כל פשעיו - אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת. אליה - שמינה יש כאן, וקוץ בה, כלומר: דבר תנחומין יש כאן, אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל.

#10 פ' הגר"א מגילת אסתר ב: יב

(יב) ובהגיע תר נערה ונערה כו'. על פי פשט יש בזה דברים מיותרים שאין בהם צורך כלל. ונראה שרמזו לנו בזה על הגשמה שנקראת נערה: בדת הנשים. פי', שדין האשה ליתן לה י"ב חודש לתכשיטין. והוא, שנכל ר"ה וי"ב האדם חוזר בתשובה תועק חסאתי

סלח לך, והקב"ה ברוב חסדיו ורחמיו מעביר על חסאיו ועונותיו, פי' שעון עצמו אינו נמחקי אלא תלוי, אם יחזור בתשובה שלימה [כל השנה] — כמש"כ לקמן — ימחול [לו], אבל אם לאו לא ימחול. וכן דינו של הקב"ה, שאף שבעד החסא שיחמא אח"כ לא יהיה כ"כ ראוי לאותו עונש.

#11 עלי שור ח"ב עמ' תל -...החטאים שמתוודים עליהם באותו יוה"כ, הוא ית' "מעביר" ואם במשך השנה אנו עומדים בתשובתנו, הקב"ה מוחל וסולח עליהם בשנה הבאה, אולם כדי שבקב"ה "יעביר" פשעינו, גם עלינו להיות מעבירים על מידותינו

#12 תפילות יוה"כ -...ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו, ולעוונות עמו בית ישראל, ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הכפורים:

#13 משנה מסכת אבות פרק ב:ו - אף הוא ראה גולגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון:

#14 תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ח עמוד ב - מתני'. במדה שאדם מודד בה מודדין לו:

#15 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צ עמוד א - וכל כך למה? תנא: הוא כפר בתחיית המתים - לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה - שנאמר +מלכים ב' ז'+ ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגוי'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון וכתוב +מלכים ב' ז'+ ויען השליש אשר (המלך) +מסורת השי"ס: למלך+ נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל, וכתוב +מלכים ב' ז'+ ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת - ודילמא קללת אלישע גרמה ליה? דאמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם, אפילו על חנם היא באה. - אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימת, מאי בשער - על עסקי שער.

#16 תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנא עמוד ב - תניא רבן גמליאל ברבי אומר: +דברים יג+ ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות - מרחמין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות - אין מרחמין עליו מן השמים.

#17 רש"י מסכת שבת דף קנא עמוד ב - ונתן לך רחמים - שתרחם על הבריות.

#18 מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דזויה פרשה ו - וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו, יחזור עליהם הגלגל ויחזור עליהם זדונם שבמחשבה שחשבו מצרים לאבד את ישראל בה אני דן. הם חשבו לאבד את בני במים אף אני איני נפרע מהם אלא במים שני בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל ואומר ישוב עמלו בראשו (תהלים ז טז - יז) ואומר כורה שחת בה יפול וגוי' (משלי כז) ואומר חופר גומץ בו יפול ואומר מסייע אבנים יעצב בהן (קהלת י ח - ט) וכן שלמה המלך עליו השלום אומר מפרי פי איש תשבע בטנו וגמול אדם ישיב לו (משלי יב יד) וכן ישעיה הנביא עליו השלום אומר כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו לאיים גמול ישלם (ישעיה נט יח) ואומר ומדותי פעולתם וגוי' (שם /ישעיה/ סה ז) וכן ירמיה הנביא אומר גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמיה לב יט) וכן הוא אומר השמיעו על בבל רבים כל דורכי קשת חנו עליה סביב אל יהי לה פליטה שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה לה כי אל ה' זדה ואל קדוש ישראל (שם /ירמיה/ נ כט) וכן יתרו אמר למשה עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים (שמות יח יא) מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר שנתגדל שמו בעולם שבדבר שחשבו מצרים לאבד את ישראל בו בדבר נפרע מהם שני כי בדבר אשר זדו עליהם.

#19 ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יח - נודע גם כן שהשפע האלהי הנמצא מדובק במין האדם, ר"ל השכל האנושי אמנם הוא מה שנמצא מן השכלים האישיים, והוא מה ששפע על ראובן ושמעון ולוי ויהודה, ואחר שהוא כן יתחייב לפי מה שזכרתיו בפרק הקודם, כי אי זה איש מאישי בני אדם שהשיג מן השפע ההוא חלק יותר גדול כפי הכנת החמר שלו וכפי התלמדו, תהיה ההשגחה עליו יותר בהכרח, אם ההשגחה היא נמשכת אחר השכל כמו שזכרתי, ולא תהיה אם כן ההשגחה האלהית בבני אדם כולם בשוה, אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי זה על זה,

#20 ספר העיקרים מאמר ד פרק ט - והראיה השנית לקוחה מצד העונשים החלקיים המגיעים לרשעים מדה כנגד מדה, שמזה ילקח ראיה שיש משגיח שופט בצדק, וזה שכשנראה המזיק את חבירו בממון הוא נזוק בממונו, והמזיקו בגופו כאלו תאמר שקצץ ידו או שסימא את עינו תקצץ ידו ותכהה עינו, וההורג את חבירו נהרג, וכן בכל העונשים שיגיע מדה כנגד מדה, כמצרים שדנו את ישראל במים, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א' כ"ב), ונדונו במים שטבעו בים, וכן כשלקקו הכלבים את דם נבות נאמר ילוקו הכלבים

את דמיון גם אתה (מלכים א' כ"א י"ט), שנאמר לאחאב. וכן דוד ששכב עם בת שבע נאמר לו ושכב עם נשיך (שמואל ב' י"ב י"א). וכן אמר התנא על דאטפת אטפוך וכו', וזו ראייה שהשם יתברך דן את האדם כפי מעשיו מדה כנגד מדה. ואמר ירמיה גדול העצה ורב העלילה וגוי (ירמיהו ל"ב י"ט), קרא השם יתברך גדול העצה להיותו מסבב סבות ומביא עצות מרחוק להעניש החוטא כפי שעור החטא ושחטא ובדרכים ההם שחטא בהן, וזהו כדרכיו.

#21 ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער א - כח ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ד, י): והוי שפל רוח בפני כל אדם, וישיג מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו, וגם לכל הדברים אשר ישמע יתן אל לבו להעביר על מדותיו, ומעבירים מזה להתכפר על עונותיו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יז א): המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, מדה כנגד מדה, וזה פתח תקוה נכבד מאד. ונאמר (איכה ג, כט - ל): יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

#22 רמח"ל ספר דרך ה' - ד:ח - והנה כבר ביארנו בחלק ב', שכמו שאין מדת הדין נותנת שיגיע טוב לבני האדם אם לא יזכו לו, כן מחוק המשפט עצמו הוא, במעשים מן המעשים שיעשו בני האדם, בהגמלם הגמול הראוי להם לפי ענינם, שינוהג עמהם בכלל דינם ברחמים ובחמלה, ולא ידוקדק עליהם בדקדוק גמור. וכענין מ"ש ז"ל, כל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו. כי הרי זה מדה כנגד מדה, כמו שהוא מוותר, כך יוותרו לו, ונמצא שמתנהגים עמו ברחמים, וזה עצמו מדת משפט

#23 ס' מכתב מאליהו ד:רמג

סוד הדבר הוא עמוק מאד, ורק בקצתו ניגע כאן. הענין הוא שצריך
סגם החטא הוא הפירוד, כמש"כ "לתארה יבקש נפרד" (משלי יח. א), והאדם
נטמא בטומאת עבירותיו בשביל שאין בו חסד (עיי' מש"כ במאמר "יום
הכיסורים" (ג), כרך א, עמ' 4—263). ועל כן מי שמתנהג בחסד וענוה,
ומשתדל לתקן את פירוד הלבבות על ידי שהוא מעביר על מדותיו כג"ל, אין
כח בעבירותיו לגרום לו טומאה מעתה, והיינו שפשעיו נמחלים.

#24 ספר מסילת ישרים פרק יט - ואמרו עוד (שבת קנ"א): ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וזה פשוט, כי הקב"ה מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון שהיא מדה כנגד מדתו, והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה י"ז): למי נושא עון למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מדותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין, ראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקב"ה עושה עמו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמ"ב): ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל,

#25 משלי פרק יז:יד - פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש:

#26 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ז עמוד א - ההוא דהוה קאמר ואזיל: טוביה דשמע ואדיש, חלפיה בישתיה מאה. אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון - ריש מאה דיני.

#27 רש"י מסכת סנהדרין דף ז עמוד א - טוביה דשמע ואדיש - אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך, ואדיש - כמו: דדש - דש (גיטין נו, ב). חלפיה בישתיה מאה - הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר. פוטר מים - המתחיל (מדון) ופותח בקטטה, הוא תחילת מאה דיני. מדון - נוטריקון מאה דני, לישנא אחרינא: מדון בגימטריא מאה.

#28 תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י עמוד א - תניא, א"ר אלעזר בר' יוסי: כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה, שלום גדול ופרקליטין גדולין בין ישראל לאביהן שבשמים, שנאמר: +ירמיהו ט"ז+ כה אמר ה' אל תבא בית מרוח ואל תלך לספוד ואל תנווד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה [וגוי את] החסד ואת הרחמים, חסד - זו גמילות חסדים, רחמים - זו צדקה.

#29 רש"י מסכת בבא בתרא דף י עמוד א - פרקליטין - מליצי יושר [של מלאכי השרת].

#30 משנה מסכת אבות פרק ד - [יב] רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד

31# ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ד - פרקליט - מלאך מליץ טוב:

32# תהלים פרק פה - (יא) חֶסֶד וְאֱמֶת נִפְגְּשׁוּ צְדָק וְשְׁלוֹם נִשְׁקוּ:

33# תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב - תנו רבנן: הנעלבין ואינן עולבים, שומעין חרפתן ואין משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר: +שופטים ה'+ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

34# רש"י מסכת גיטין דף לו עמוד ב - הנעלבים - גרסי' אותן שנעלבים מיד אחרים. ואין עולבים - את אחרים. עושין - מצות מאהבת המקום ולא ליטול שכר ולא מיראת פורענות.

35# מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף לו עמוד ב - הנעלבין כו' שומעין חרפתן כו'. עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש גוי' דכל שיש בו אלו המדות כולן הוא בכלל אוהביו דהנעלבין כו' ושומעין כו' הוא בודאי אהוב לבריות וכל האהוב לבריות הוא אהוב לשמים

36# רמב"ם הלכות דעות פרק ב: ג - ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח, ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו א מקצתה, וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו, ואם רצה להטיל ב אימה על בניו ובני ביתו או על הציבור אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס, אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עבודת כוכבים, ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, ובעלי כעס אין חייהם חיים, לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא הדרך הטובה, ודרך הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין שומעים חרפתם ואינם משיבין עושין מאהבה ושמחים ביסורים, ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

37# שופטים פרק ה: לא - כן יאבדו כל אויביך יקנך ואהביו כצאת השמש בגבורתו ותשקט הארץ ארבעים שנה:

38# ישעיהו פרק מא: ח - ואתה ישאל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי:

39# בראשית פרק יח: יט - כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יקנך לעשות צדקה ומשפט למען הביא יקנך על אברהם את אשר דבר עליו:

40# משך חכמה בראשית פרק יח - (שם, שם) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו וכו'. הנה חינוך מצוה לבנים במצות עשה לא נזכר, רק עשה ד"ולמדתם את בניכם", הוא בתלמוד תורה. ואמרו בניזיר דף כט, א דהאב חייב לחנך בנו במצוות, ואין האשה חייבת לחנך בנה במצוות, פירוש דהוה כמו מצות עשה של תלמוד תורה, דהאשה פטורה. ויעוין אורח חיים סימן שמ"ג בביאורי הגר"א ובמגן אברהם. ומקור מצות חינוך במצות עשה, מקורו בזה הפסוק מאברהם אבינו שצוה את בניו בקטנם על המצוות. קרא ד"חונך לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו) שהביא הרמב"ם בסוף הלכות מאכלות אסורות [ושם לענין איסורים] הוי מדברי קבלה, אבל העיקר מאברהם. וכאן משמע שאף לבנות מצוה על האב. ויעוין מגן אברהם, דרק בניזיר אין מצוה על בתו, וכן משמע בגמרא שם, ואין מקום להאריך:

41# רמב"ם הלכות דעות פרק א: ז - וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו, ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו.

42# דברים פרק כח: ט - יקימן יקנך לו לעם קדוש פאשר נשבע לך כי תשמר את מצות יקנך אלקיך והלקת בדרךיו:

#43 רמב"ם הלכות דעות פרק א:ה - ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו.

#44 רמב"ם הלכות דעות פרק א:ו - כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין אך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו.

#45 ספר תומר דבורה - פרק ראשון - מי א-ל כמוך: המדה הזאת מורה על היות הקב"ה מלך נעלב, סובל עלבון, מה שלא יכולהו רעיון. הרי אין דבר נסתר מהשגחתו בלי ספק, ועוד אין רגע שלא יהיה האדם נזון ומתקיים מכח עליון השופע בו עליו; והרי תמצא שמעולם לא חטא אדם נגדו שלא יהיה הוא באותו הרגע ממש שופע שפע קיומו ותנועת אבריו, ועם היות שהאדם חוטא בכח ההוא לא מנעו ממנו כלל, אלא סובל הקב"ה עלבון כזה להיות משפיע בו כח תנועות אבריו, והוא מוציא אותו כח באותו רגע בחטא ועון ומכעיס והקב"ה סובל. ...ועל זה קוראים מלאכי השרת להקב"ה מלך עלוב (פרקי היכלות פכ"ה). והיינו אומרו "מי א-ל כמוך", אתה א-ל בעל חסד המטיב, א-ל בעל כח לינקם ולאסוף את שלך, ועם כל זה אתה סובל ונעלב עד ישוב בתשובה: הרי זו מדה שצריך האדם להתנהג בה, רצוני, הסבלנות, וכן היותו נעלב אפילו למדרגה זו, ועם כל זה לא יאסוף טובתו מן המקבל:

#46 תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד ב - דבי רבי ישמעאל תנא: + שמות ט"ו + מי כמוכה באלים ה' - מי כמוכה באלמים.

#47 כלי יקר שמות פרק טו - וכך פירושו כי כל השומע עלבוננו ומתאפק להיות כמחריש וכובש את כעסו הרי הוא חזק ותקיף כי איזהו גיבור הכובש את יצרו, כך בזמן שהקב"ה שומע ושותק ועושה את עצמו כאלם כביכול זהו מצד יד החזקה שלו יתברך שכובש את כעסו ושותק למכעיסים, כמו ששתק לפרעה על אשר אמר מי ה' וכן שתק לטיטוס על חירופו וגידופו, על כן דרשו מי כמוך באלים באלמים, ומשה אמר זה על חירופו של פרעה וממנו הביאו פסוק זה לראיה על טיטוס, ולעולם משמעות באלים בחזקים ממש כאמור:

#48 תפילות לימים נוראים - וְכֹל מַאֲמִינִים שֶׁהוּא נּוֹצֵר חֶסֶד. הַסּוֹבֵל, וּמַעֲלִים עֵין מְסוֹרְרִים

#49 תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד ב - אמר רב חנינא, שמע מינה: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

#50 בראשית רבה (וילנא) פרשה ח - א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים, וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא, הה"ד (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים פה) אמת מארץ תצמח,

#51 משלי פרק יג:כא - חֲטָאִים תִּרְדָּף רַעַה וְאֵת צְדִיקִים יִשְׁלַם טוֹב:

#52 יחזקאל פרק יח:ד - הֵן כָּל הַנְּפֹשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנָפֶשׁ הָאֵב וּכְנָפֶשׁ הַבֶּן לִי הֵנָּה הַנְּפֹשׁ הַחֹטְאֵת הִיא תָּמוּת:

#53 תלמוד ירושלמי מסכת מכות פרק ב דף לא טור ד /ה"ד - שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרה להם חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן הנפש החוטאת היא תמות שאלו לקודשי בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשה תשובה ויתכפי לו היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאי דרך לעשות תשובה

#54 ילקוט שמעוני תהלים רמז תשב - שאלו לחכמה חוטא מה עונשו אמר חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה חוטא מה עונשו אמר חטאים תמות. שאלו לתורה חוטא מה עונשו אמר יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו אמר יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה.

#55 תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נ עמוד א - אמר ר' חנינא: כל האומר הקב"ה ותרן הוא - יותרו חיינו, שנאמר: + דברים ל"ב+ הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט.

#56 רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א - ותרו - לעבור על כל פשעם. יותרו חייו - יופקרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא.

#57 דברים פרק י:יז - פי יקנק אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד:

#58 מדרש תהלים מזמור יז - דבר אחר מלפניך משפטי יצא. ר' לוי אמר, אמר ליה הקב"ה לדוד, על חנם עשיתי לך סנהדרין, לך ודון לפניכם, אמר ליה דוד רבונו של עולם כתבת בתורתך ושוחד לא תקח (שמות כג ח), והן מתייראין ממני ליקח שוחד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שוחד מלפניך משפטי יצא, ומנין שהקב"ה לוקח שוחד, [שנאמר] ושוחד מחיק רשע יקח (משלי יז כג), ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה, תשובה ותפלה וצדקה, לפיכך כתיב מלפניך משפטי יצא, אמר הקב"ה בניי עד ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה, אבל משאני יושב בדין לעתיד לבא, איני לוקח שוחד, שנאמר לא ישא פני כל כופר [ולא יאבה כי תרבה שוחד] (משלי ו לה), לפיכך אמר דוד תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך (תהלים טז יא), אלו עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכפורים.

#59 שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ג - ואין שכחה לפני המקום

#60 תלמוד ירושלמי מסכת קידושין פרק א דף טו ד /ה"ח - רבי חונא בשם רבי אבהו הקב"ה אין לפניי שכחה הא מפני ישראל נעשה שוכחן מה טעמא מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע נושא כתיב וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה

#61 מס' שבת ל: - תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי.

#62 משנה מסכת אבות פרק א:טו - שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

#63 ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק א - הוא היה אומר - כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד. וכן כל ר' פלוני אומר, הוא היה אומר, שבמסכתא זו, פירושו היה רגיל לומר כן תמיד:

#63 מס' תענית כה: - תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם געו כל העם בבכיה וירדו גשמים שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הווי מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו

#64 רש"י שם - בתמיה; אין לכם אלא לכו קברו עצמכם מפני הרעב

#65 נדה ז: - משום דרבי אליעזר שמותי הוא

#65 תוספות מסכת נדה דף ז עמוד ב - שמותי הוא - פירש"י שברכוהו וקשה דמסתמא לא היה מזכיר לשון שמתא ובמעשה גופיה דפרק הזהב (ב"מ דף נט:) אינו מזכיר אלא לשון ברכה ופירש ר"ת ורשב"ם דשמותי הוא היינו דהוה מתלמידי שמאי וכן איתא בירושלמי פרק קמא דתרומות דתנן סאה של תרומה טמאה שנפלה לתוך מאה של תרומה טהורה ב"ש אוסרין ובית הלל מתירין לאחר שהודו א"ר אליעזר תירום ותשרף מי הודה למי וקאמר ב"ש לב"ה א"ר אסי מתניתין אמרה כן לאחר שהודו אמר ר' אליעזר יתרום ותרום ותשרף ורבי אליעזר לאו שמותי הוה בתמיה וכן מפרש באלפא ביתא דרבי מכיר +הקשה הר' ראב"ה דבאלו מגלחין (דף טו.) איבעיא לן מנודה מהו בתפילין תיקו ור' אליעזר היה מניח תפילין כדאמר בסוף פ' ד' מיתות (דף סח.) ואין לומר דלא חש לנידוי דהא חלץ מנעליו פסק, גי'.

שפיר. כי הנה ידוע, כי ר"א היה שמותי, היינו, מתלמידי שמאי. והיה ס"ל להלכה כשמאי, שצריך אדם להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה, וע"כ לא היה מעביר על מדותיו. אולם ר' עקיבא היה מתלמידי הלל והיה ס"ל כהלל, שצריך להתנהג במדת הענוה וע"כ היה מעביר על מדותיו. נמצא, כי באמת לא היה ר"ע גדול מר"א, אחרי כי כל אחד היה מתנהג לפי שיטתו, כאשר נראה לו ע"פ התורה.

אמנם, מה שאמרה הבת קול, כי לכך לא נענה ר"א - ור"ע נענה וירדו גשמים, מפני שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו, הענין הוא, כי הנה ידוע דרכי הנהגת הקב"ה עם בריותיו, להתנהג עמהם מדה כנגד מדה. וכמאמרם ז"ל שבת דף קנ"א "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים". וכן "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו". ולזאת, להתפלל על צרת הצבור ולבקש רחמים מלפניו ית"ש, לעבור על פשעם ולענות להם בעת צרתם, מסוגל לזה מי שהוא בעצמו מעביר על מדותיו, יתקבל תפלתו לרצון, מדה כנגד מדה כנ"ל.

ולזאת כאשר התפללו על הגשמים, הנה ר' עקיבא, שמדתו היה בדרך הלל, להיות מעביר על מדותיו, ע"כ נענה מן השמים, מדה כנגד מדה. אכן ר' אליעזר, שמידתו היה בדרך שמאי ולא היה מעביר על מדותיו, אם אמנם כי יקבל שכר הרבה גם על זה, מה שהוא עושה רצון ה' ית"ש לפי שיטתו, אולם, כאשר סוף סוף לפי שיטתו לא היה מעביר על מדותיו, ע"כ אין זה מדה כנגד מדה, לעבור על פשעי צבור ולכך לא נענה. וזה שאמרה הב"ק "לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו" כו', לכך נענה מדה כנגד מדה כנ"ל.

#67 ר"ה טז: - וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צדקה דכתיב (משלי י) וצדקה תציל ממות צעקה דכתיב (תהילים קז) ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם שינוי השם דכתיב (בראשית יז) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה וכתוב וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן שינוי מעשה דכתיב (יונה ג) וירא האלהים את מעשיהם וכתוב (יונה ג) וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה

#68 רמב"ם הל' תשובה פרק ג - [ד] מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה', בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כוחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו. ומשנה שמו, כלומר שאני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים; ומשנה מעשיו כולן לטובה, ולדרך ישרה. וגולה ממקומו--שגלות מכפרת עוון, מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

#69 שם פרק ז - ו גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה--שנאמר "שובה, ישראל, עד, ה' אלוהיך" (הושע יד, ב), ונאמר "שובו עדיי, נאום ה'" (ראה יואל ב, יב; וראה עמוס ד, ו; עמוס ד, ח; עמוס ד, ט; עמוס ד, י; עמוס ד, יא), ונאמר "אם תשוב ישראל נאום ה' אליי, תשוב" (ירמיהו ד, א): כלומר אם תחזור בתשובה, בי תדבק.

ז התשובה מקרבת את הרחוקים: אמש היה זה שנוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה; והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד. וכן אתה מוצא שבלשון שהקדוש ברוך הוא מרחק את החטאים--בה מקרב את השבים, בין יחיד בין רבים: שנאמר "והיה במקום אשר ייאמר להם, לא עמי אתם, ייאמר להם, בני אל חיי" (הושע ב, א), ונאמר ביכוניה ברשעתו "כתבו את האיש הזה עירי... " (ירמיהו כב, ל), "אם יהיה כוניהו בן יהויקים

מלך יהודה, חותם על יד ימיני" (ירמיהו כב, כד). וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו "ביום ההוא . . . אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי, נאום ה', ושמתידך, כחותם" (חגיג ב, כג).

ח [ז] כמה מעולה מעלת התשובה: אמש היה זה מובדל מה' אלוהי ישראל, שנאמר "עוונותיכם, היו מבדילים, ביניכם, לבין אלוהיכם" (ישעיהו נט, ב). צועק ואינו נענה, שנאמר "גם כי תרבו תפילה, אינני שומע" (ישעיהו א, טו). ועושה מצוות וטורפין אותן בפניו, שנאמר "מי ביקש זאת מידכם, רמוס חצריי" (ישעיהו א, יב), "מי גם בכס ויסגור דלתיים" (מלאכי א, ז), "עולותיכם ספו על זבחיכם, ואכלו בשר" (ירמיהו ז, כא). והיום הוא מודבק בשכינה, שנאמר "ואתם, הדבקים, בה', אלוהיכם" (דברים ז, ד). צועק ונענה מיד, שנאמר "והיה טרם יקראו, ואני אענה" (ישעיהו סה, כד). ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר "כי כבר, רצה האלוהים את מעשיך" (קוהלת ט, ז). ולא עוד אלא שמתאוים להם, שנאמר "וערבה, לה', מנחת יהודה, וירושלים--כימי עולם, וכשנים קדמוניות" (מלאכי ג, ד).

#70 תהילים קיד: ג - הים ראה וינס הירדן יסב לאחור.

#71 בראשית רבה פרשה פז - שמעון איש קטרון אמר בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים לישראל, הה"ד (תהלים קיד) הים ראה וינס, בזכות "ותתפשהו בגדו לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בגדה וינס ויצא החוצה:"

#72 טור או"ח תרג - ירושלמי ר"ח מפקיד לרב אי את יכול למיכל כולי שתא בטהרה אכול ואי לא אכול שבעה ימים בשתא וכתב אביי קבלתי אלו הם שבעה ימים שבין ר"ה ליוה"כ ע"כ וקורא אותן ז' ימים לפי שבר"ה לא היה צריך להזהר לאכול בטהרה שפשיטא שיאכל בטהרה שחייב אדם לטהר עצמו ברגל ולא נשאר עדיין אלא ז' ימי חול שהוצרך להזהירו עליהן וע"כ נוהגין באשכנז שאף מי שאינו נוהר מפת של עו"ג בעשיית הוא נזהר:

#73 שו"ע או"ח תרג: א - אף מי שאינו נוהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזהר. הגה: ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה

#74 חיד"א ס' מורה באצבע א:ו - ישתדל להעביר על מדותיו כי זה כל האדם וישים אל לבו כי הרבה לחטוא וכמה פעמים ואלפים עשה נגד רצונו ית' והכל עליו לתקן ומידו יבוקש, ומה יספיק לעשות סיגופים או מה כחו לקבל יסורין, וזאת העצה מפום ממלל רברבן רבינו משה קורדוביר"ו זצ"ל פנת יקרת להעביר על מדותיו ובוה מתכפרין פשעיו וטוב לו יותר מן הסיגופים ותעניות, ויש בוה להאריך אבל לקצר אני צריך וזו היא מרגלית שאין להעריך סמא דכולא ואריך.

#75 הגר"א ס' אבן שלמה א:א - כל עבודת ה' תלוי בתקון המדות, שהם כמו לבוש למצות וכללי התורה. וכל החטאים משרשים במדות...ועיקר חיות האדם בעוה"ז בשבירת המדות

#76 ר"ה יז: - א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם

#77 תהילים קמה: ט - טוב-יהנה לכל; ורחמי, על-כל-מעשיו.

#78 בראשית רבה (וילנא) פרשה לג - תהלים קמה) טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו, אמר ר' לוי טוב ה' לכל על הכל שהוא מעשיו, אמר ר' שמואל טוב ה' לכל ורחמי על הכל שהן מדותיו הוא מרחם, רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר טוב ה' לכל ומרחמי הוא נותן לבריותיו, רבי תנחומא ורבי אבא בר אבין בשם רב אחא למחר שנת בצורת באה והבריות מרחמין אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליהן רחמים, ביומי דר' תנחומא היו צריכין ישראל לתענית אתון לגביה אמרין ליה ר' גזר תעניתא, גזר תעניתא יום קדמאי יום ב' יום ג' ולא נחת מטרא, עאל ודרש להון אמר להון בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה לענייהם ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו, אתון לגביה ואמרו ליה ר' מה אנן יתבין הכא ועבירתא הכא, אמר להן מה ראיתם, אמרו לו ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו, שלח בתריהון ואייתינון לגו ציבורא אי"ל מה היא לך זו, אמר לו גרושתי היא, אמר לו מפני מה נתת לה מעות, אמר לו רבי ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים, באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר רבון על העולמים מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים אתה שכתוב בך חנון ורחום ואנו בני ידידך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם,